

شناسایی مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای در آموزش و پرورش: مروری نظام‌مند

ندا کریمیان*

حمیدرضا آراسته**

حسن‌رضا زین‌آبادی***

حسین عباسیان****

* دانشجوی دکتری رشته مدیریت آموزشی دانشکده مدیریت دانشگاه خوارزمی. تهران. ایران. n.karimian@khu.ac.ir

** (نویسنده مسئول) استاد گروه مدیریت آموزشی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی. تهران. ایران

arasteh@khu.ac.ir

*** استاد گروه مدیریت آموزشی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه خوارزمی. تهران. ایران. zeinabadi_hr@khu.ac.ir

**** دانشیار گروه مدیریت آموزشی دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه خوارزمی. تهران. ایران. h_abbasian@khu.ac.ir

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۵/۲۹

تاریخ شروع بررسی: ۱۴۰۳/۶/۲

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۱۰/۲۳

چکیده

هدف: پژوهش حاضر شناسایی مؤلفه‌های حکمرانی (اداره کردن) شبکه‌ای در آموزش و پرورش بود.

روش و ابزار مورد استفاده: مطالعه حاضر با استفاده از روش پژوهش مرور نظام‌مند براساس پروتکل کوکران انجام پذیرفت؛ برای این منظور منابعی که به زبان فارسی و انگلیسی از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۳ با موضوع حکمرانی شبکه‌ای در آموزش و پرورش، در پایگاه‌های داده فارسی و انگلیسی معتبر نمایه شده بود، با استفاده از واژگان کلیدی مانند حکمرانی آموزش و پرورش، حکمرانی شبکه‌ای آموزش و پرورش، حکمرانی شبکه‌ای، حکمرانی آموزش و معادل‌های انگلیسی و ترکیب آن‌ها و دستورات مختلفی مانند «و» و «یا» جستجو و گردآوری و با استفاده از تحلیل مضمون، متن آن‌ها مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. در ابتدای جستجو ۸۵ منبع شناسایی شد که پس از بررسی متن کامل آن‌ها، ۲۶ منبع به دلیل دارا بودن شرایط و مناسب بودن محتوا، مورد تحلیل مضمون در مرور نظام‌مند قرار گرفت.

یافته‌ها: مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های حکمرانی شامل بازیگران متعدد (دولت، بخش خصوصی، جامعه مدنی)، شکل حکمرانی شبکه‌ای (مشترک، سازمان رهبری، سازمان اداره شبکه‌ای)، چالش‌ها (بی‌ثباتی، انعطاف‌ناپذیری، عدم پاسخگویی مناسب، کاهش هماهنگی و کنترل، اغراق در ساده‌سازی نقش دولت) و تنش‌های دوگانه (کارایی-فراگیری، مشروعیت داخلی-مشروعیت خارجی، انعطاف-ثبات)، سازکارهای هماهنگی میان بازیگران (ابزارهای مداخله‌گر و غیرمداخله‌گر) از طریق مکانیسم‌های رسمی و غیررسمی و ابزارهای فراحکمرانی مورد شناسایی قرار گرفت.

نتیجه‌گیری: براساس یافته‌های پژوهش، این نتیجه حاصل می‌شود که برای طراحی و استقرار الگوی حکمرانی شبکه‌ای نظام آموزش و پرورش، بایستی مؤلفه‌های به دست آمده از یافته‌های پژوهش مدنظر قرار گیرد و از آن‌جا که سیستم مدیریت آموزش و پرورش هر کشور به طور جدایی‌ناپذیری با زمینه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی مرتبط است پیشنهاد می‌شود، پژوهش حاضر به عنوان گام اول مد نظر و براساس آن، متناسب با بوم کشور، الگوی حکمرانی برای نظام آموزش و پرورش طراحی شود.

کلیدواژه‌ها: حکمرانی شبکه‌ای، آموزش و پرورش، حکمرانی آموزش

Identifying the components of network governance in education: a systematic review.

Neda Karimian* Hamidreza Arasteh** Hasanreza Zainabadi*** Hossein Abbasian****

*Doctoral student in the field of Educational Management, Faculty of Management, Kharazmi University. Tehran. Iran. n.karimian@khu.ac.ir

** (Corresponding author) Professor, Department of Educational Management, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Kharazmi University. Tehran. Iran. arasteh@khu.ac.ir

*** Professor of the Department of Educational Management, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Kharazmi University. Tehran. Iran. zeinabadi_hr@khu.ac.ir

**** Associate Professor, Department of Educational Management, Faculty of Psychology and Educational Sciences, Kharazmi University. Tehran. Iran. h_abbasian@khu.ac.ir

Abstract

Purpose: The purpose of the current research was to identify the components of network governance in education.

Methods and tools used: The present study was conducted using a systematic review research method based on the Cochrane protocol; For this purpose, the sources in Farsi and English from 2000 to 2023 with the topic of network governance in education and training were indexed in valid Persian and English databases, using key words such as education governance, network governance of education and Cultivation, network governance, education governance and English equivalents and their combination and various commands such as "and" and "or" were searched and collected and their text was analyzed using theme analysis. At the beginning of the search, 85 sources were identified, and after checking their full text, 26 sources were subjected to content analysis in a systematic review due to the conditions and suitability of the content.

Findings: governance components and sub-components including multiple actors (government, private sector, civil society), form of network governance (joint, leadership organization, network administration organization), challenges (instability, inflexibility, lack of proper accountability, reduction of coordination and control, exaggeration in simplifying the role of the government) and dual tensions (efficiency-comprehensiveness, internal legitimacy-external legitimacy, flexibility-stability), coordination mechanisms between actors (interventionist and non-interventionist tools) through formal and informal mechanisms and extra-governance tools were identified.

Conclusion: Based on the findings of the research, it is concluded that in order to design and establish the network governance model of the education system, the components obtained from the findings of the research should be considered and since the education management system of each country is inseparably Social, political and cultural contexts are related. It is suggested that the current research be considered as the first step and based on that, a governance model for the education system should be designed according to the country's environment.

Keywords: network governance, education, systematic review

حکمرانی^۱ آموزش و پرورش به ساختارها، فرایندها و فعالیت‌های دخیل در برنامه‌ریزی و هدایت مؤسسات و افراد در آموزش و پرورش اشاره دارد (سو و تسانگ^۲، ۲۰۲۳) و از آن‌جا که آموزش و نهادهای آموزشی ابزاری مهم برای پیشرفت اجتماعی و اقتصادی کشورها هستند (نصیرناتری و همکاران، ۱۳۹۹) و کارکرد فرهنگی و تربیتی آن‌ها نیز در توسعه جوامع بسیار حائز اهمیت است (درویشی و همکاران، ۱۳۹۹)، از اولویت‌های اصلی و حساس اداره امور و حکمرانی هر کشور محسوب می‌شوند (نصیرناتری و همکاران، ۱۳۹۹). چرا که، حکمرانی ضعیف در این عرصه منجر به ناکارآمدی در ارائه خدمات می‌شود (لوئیس و پترسون گلاندر^۳، ۲۰۰۹). بنابراین، دولت‌ها در سراسر جهان تلاش کرده‌اند، قابلیت‌های حکمرانی آموزش و پرورش خود را بهبود بخشند (سو و تسانگ، ۲۰۲۳). اکنون آموزش در چارچوب فرهنگی جدیدی که میدان معنایی نامیده می‌شود انجام می‌شود؛ میدان یا فضایی که در آن گفت‌وگو درباره‌ی آموزش به صورت جمعی به وجود خواهد آمد و خانواده‌ها، دانش‌آموزان و کارگزاران مدرسه در این گفت‌وگوی جمعی مشارکت واقعی و جدی می‌کنند و منافع و زبان مشترک خودشان را به وجود می‌آورند (فاضلی، ۱۳۹۷). و در چنین شرایطی، سیاست‌گذاری دیگر صرفاً کار دولت‌ها نیست؛ بلکه در طیف وسیعی از فرایندهای عمومی و خصوصی، رسمی و غیررسمی شبکه‌ای می‌شود (لینگارد و سلار^۴، ۲۰۱۳) و به تعبیر شیخ‌الاسلامی (۱۳۹۸) در این شرایط تنها بدیل واقعی، طراحی دوباره کلان‌نظام‌ها و خرده‌نظام‌ها برای اداره مشارکتی امور است.

چنان‌که، بررسی تاریخچه حکمرانی آموزش و پرورش در جهان نیز نشان می‌دهد، «سوسیال دموکراسی»^۵ و «عصر حرفه‌ای گرای»^۶ تا اواخر دهه ۱۹۷۰ و «عصر نئولیبرالیسم»^۷ از دهه ۱۹۸۰ در آموزش و پرورش، توسعه یافته است و شیوه‌های بسیار متفاوتی برای شکل‌گیری و تنظیم سیاست‌ها مورد استفاده قرار گرفته است (رانسون^۸، ۲۰۰۸). با این حال در آغاز قرن بیست و یکم، با پیچیده‌تر شدن جوامع نیاز به مشارکت گسترده‌تر عموم مردم و دگرگونی‌های همزمان نقش‌های مدیران دولتی و شهروندان بیش از پیش احساس شد (بوگسون و موسو^۹، ۲۰۰۶). از این‌رو حکومت، تجارت و جامعه مدنی در جامعه شبکه‌ای معاصر، به گونه روزافزونی با مسائل اجتماعی پیچیده رو به رو شده است و تلاش‌ها برای مواجهه با این مسائل، به فرایندهای پایدار سیاست‌گذاری، اجرای سیاست و ارائه خدمات عمومی که به سختی قابل مدیریت هستند، می‌انجامد (کلاین و کوپنجن^{۱۰}، ۲۰۱۶/۱۳۹۹). بنابراین، نظریه‌پردازی معاصر حکمرانی، پیشنهاد می‌کند که شبکه‌ها، قلب تحلیلی مفهوم حکمرانی هستند (رانسون، ۲۰۰۸). در این زمینه، بال^{۱۱} (۲۰۱۲)، به نقل از تائو^{۱۲}، ۲۰۲۲ بیان می‌کند که مانند بسیاری دیگر از محققان حوزه حکمرانی، قطعاً در حوزه آموزش، شبکه‌های سیاست‌گذاری، شکل جدیدی از حکمرانی را تشکیل می‌دهند، البته نه به شکل یکپارچه و منسجم، و همچنین منابع جدیدی از اقتدار را در فرآیند سیاست‌گذاری وارد می‌کنند. شیوه‌ها و محتویات سیاست‌آموزشی و ارائه خدمات در حال تغییر است و طیف جدید و گسترده‌تری از بازیگران به شکل‌های «دولتی» وارد می‌شوند، گفتمان‌های سیاستی جدید را به کار می‌گیرند و مجاری و ابزار جدیدی را ایجاد می‌کنند که از طریق آن گفتمان‌های سیاستی وارد تفکر سیاست‌گذاری می‌شوند. همچنین، بال^{۱۳} (۲۰۱۶)، به نقل از تائو^{۱۴}، ۲۰۲۲، بیان می‌کند در حالی که شکل‌های سلسله‌مراتبی و بازاری حکمرانی هنوز برجسته هستند، شبکه‌ها روایت

¹Governance

²Su & Tsang

³Lewis & Pettersson Gelande

⁴Lingard & Sellar

⁵Social democracy

⁶The era of professionalism

⁷neoliberalism

⁸Ranson

⁹Bogason, P., & Musso

¹⁰Klijn & Koppenjan

¹¹Ball

¹²Tao

¹³Ball

¹⁴Tao

حکمرانی را به سمت روابط ناهمسانی انعطاف‌پذیر پیش برده‌اند، که در آن دولت‌ها مسئولیت‌های عمومی مانند آموزش را با بازیگران ناهمگن تقسیم می‌کنند.

بنابراین، مدیریت دولتی در عصر تحولات مستمر، حکمرانی شبکه‌ای را هم به عنوان شکلی از مدیریت و هم به عنوان پاسخی برای نگرانی‌های مربوط به شکست ساز کارهای اداره سلسله‌مراتبی و متمرکز مطرح نموده (دقتی و همکاران، ۱۳۹۸) که در آن، دولت، نه باید پارو بزند و نه صرفاً هدایت کند؛ بلکه باید به عنوان یک تسهیل‌کننده یا توانمندساز عمل کند که باید به تقویت مشارکت بین گروه‌های دولتی، داوطلبانه و بخش خصوصی کمک کند. در واقع، شیوه اداره امور عمومی از نگرش حکومت‌محور (از بالا به پایین و سلسله‌مراتبی) به حکمرانی (مشارکتی و شبکه‌ای) تغییر یافته (نجفی و اسماعیلی گیوی، ۱۴۰۱) و عواملی مانند پیچیده شدن مسائل مربوط به سیاست‌گذاری، ضرورت بهره‌گیری از توان و ظرفیت‌های موجود در بخش‌های غیردولتی، ضرورت تعامل میان همه بازیگران برای حل مسائل، بالابردن سرعت و کارایی در حل مسائل مهم، افزایش بهره‌وری دستگاه‌های دولتی، کم کردن زمان در تصمیم‌گیری و اتخاذ سیاست (رشیدی و همکاران، ۲۰۲۱) که از ویژگی‌های دنیای امروز است، در گسترش حکمرانی شبکه‌ای نقش اساسی داشته است.

در بیان مفهوم «حکمرانی شبکه‌ای» یکی از بهترین و در عین حال خلاصه‌ترین تعاریف را پروان و کنیس^{۱۵} (۲۰۰۸) ارائه داده‌اند که، حکمرانی شبکه‌ای را «استفاده از نهادهای رسمی و غیررسمی برای تخصیص منابع و هماهنگی کردن اقدامات مشترک در شبکه» تعریف می‌کنند (کاپوکو و هو^{۱۶}، ۲۰۲۰).

دو بُعد اصلی حکمرانی شبکه‌ای، ساختار و بازیگران شبکه هستند و سه ویژگی منحصر به فرد حکمرانی شبکه‌ای شامل موارد زیر است:

- حکمرانی شبکه‌ای از بازیگران مستقل اما وابسته به یکدیگر تشکیل شده است. این نکته کلیدی است چرا که بازیگران حکمرانی شبکه‌ای باید بدانند همه آن‌ها نمی‌توانند به تنهایی یک مشکل را حل کنند و به یکدیگر احتیاج دارند.
- همکاری میان بازیگران درون یک ساختار اتفاق می‌افتد. ابتدا که بازیگران به سمت هم می‌آیند این ساختار وجود ندارد که در آن تعاملات رخ دهد، اما زمانی که آن‌ها با یکدیگر تعامل دارند، به تدریج ساختاری توسعه می‌یابد و تعاملات ادامه می‌یابد.
- حکمرانی شبکه‌ای برای حل مشکلات اجتماعی پیچیده ایجاد می‌شود، بازیگران برای یک نگرانی مشترک جمع می‌شوند و از طریق هماهنگی مشترک بازیگران تلاش می‌کنند به سمت یک راه‌حل بروند (دن‌اودن^{۱۷}، ۲۰۱۵، به نقل از قیطاسی‌وند و همکاران، ۱۳۹۹).

شاید بتوان گفت که اغلب مشکلات بنیادین در حال حاضر، مواجهه با بحران‌های مؤسسات و نهادهای سیاسی در به عهده گرفتن مدیریت دوران گذار است. این گونه می‌توان گفت که ابزارهای نهادی و سازمانی حکومت‌ها ناکافی و ناتوان هستند (کاستلز^{۱۸} و دیگران، ۱۴۰۰). به نظر می‌رسد گسترش شبکه‌ها توانایی دولت برای کنترل و هماهنگی اجرای سیاست‌هایش را تضعیف کرده است. بنابراین دانشمندان علوم اجتماعی، به ویژه نهاد‌گرایان، استدلال می‌کنند که سیاست عمومی مؤثر اکنون به سازوکارهایی برای کنترل و هماهنگ کردن شبکه‌ها بستگی دارد (نجفی و گیوی، ۱۴۰۱). بسیاری از رویکردهای مدیریت شبکه، راهبردهای فرمان و کنترل مرتبط با بورکراسی سلسله‌مراتبی را رد می‌کنند؛ در این دیدگاه، چون حکومت اکنون به سازمان‌های دیگر وابسته است، باید بر مذاکره و اعتماد تکیه کند. بنابراین، برخی از دانشمندان علوم اجتماعی پیشنهاد می‌کنند که حکومت جدید مستلزم اخلاق جدید در

¹⁵ Provan & Kenis

¹⁶ Kapucu & Hu

¹⁷ Den Ouden

¹⁸ Castells

خدمات عمومی است (نجفی و گیوی، ۱۴۰۱). هر چند بسیاری از محققان معتقدند، حتی اگر حکمرانی شبکه‌ای اهمیت بیشتری پیدا کند، الزامات سلسله‌مراتبی برجسته باقی خواهد ماند به ویژه در سیستم‌هایی که بودجه عمومی آن تامین می‌شود (تنبسنل و سیلووال^{۱۹}، ۲۰۲۳). بنابراین، دولت، نه باید پارو بزند و نه صرفاً هدایت کند؛ بلکه باید به عنوان یک تسهیل‌کننده یا توانمند عمل کند که باید به تقویت مشارکت با و بین گروه‌های دولتی، داوطلبانه و بخش خصوصی کمک کند؛ باید با شهروندان نه صرفاً به عنوان رأی‌دهندگان یا مصرف‌کنندگان خدمات عمومی، که به عنوان مشارکت‌کنندگان فعال در چنین گروه‌ها و شبکه‌های سیاست‌گذاری مواجه شد. به جای تعیین اهداف سیاست عمومی از قبل، حتی ممکن است اجازه دهیم که منافع عمومی از گفتگوهای درون شبکه‌ها ظهور کند. بنابراین می‌توان گفت شیوه اداره امور عمومی از نگرش حکومت‌محور (از بالا به پایین و سلسله‌مراتبی) به حکمرانی (مشارکتی و شبکه‌ای) تغییر یافته است (نجفی و گیوی، ۱۴۰۱).

با این حال، پژوهش‌ها نشان می‌دهد حکمرانی آموزش و پرورش در ایران دارای مشکلات و ضعف‌هایی است؛ برای مثال، هاشمی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش خود، مشکلاتی مانند ساختار متمرکز، مشارکت پایین بخش‌های مدنی، خصوصی و خانواده‌ها، کم توجهی به تغییر و تحولات محیطی و... در حکمرانی آموزش و پرورش ایران را نشان داده‌اند. آن‌ها همچنین، در تحقیق دیگری در سال ۱۴۰۱ به این نتیجه رسیدند که در الگوهای اداره آموزش عمومی در ایران، شاهد آن هستیم که در لایه‌های سیاست‌گذاری، مدیریت و عملیات از ظرفیت‌های نهادهای جامعه به خوبی بهره گرفته نمی‌شود و کانال‌های ارتباطی مناسبی جهت تصریح منافع در سیاست‌گذاری ایجاد نشده است. حیدری نیز در پژوهش خود در همین سال بیان می‌کند که سیاست‌های آموزشی در ایران، نتایج و برون‌دهای موفقی به دنبال نداشته و علت این ناکامی در فرایندهای سیاستی و نهادی دولت به ویژه چگونگی و کیفیت مجموعه نظام حکمرانی است (هاشمی و همکاران، ۱۴۰۱). حسام و بیات (۱۳۹۶) هم برخی دیگر از مهم‌ترین مسائل شناسایی شده در آموزش و پرورش را مشکلات مربوط به حکمرانی، شامل وجود تداخل کارکردی میان نهادهای تصمیم‌گیر و سیاست‌گذار، تضعیف مرجعیت مدرسه، فریبی و ناکارآمدی ساختار و تشکیلات، ضعف تعامل با سازمان‌های تابعه خود و دیگر دستگاه‌ها، مسئله مشارکت در آموزش و پرورش و نامعلوم و مبهم بودن حدود و قواعد، دانسته‌اند (حسام و بیات، ۱۳۹۶) که نشان‌دهنده مشکلات در حکمرانی آن است. فراستخواه (۱۳۹۷) نیز معتقد است که دولت به جای تأمین آموزش کیفی برای فرزندان، درگیر تولید کالای خصوصی شده و همچنین یک دستگاه دیوان‌سالار عریض و طویل دست و پا گیر دارد که پرهزینه، ولی ناکارآمد است؛ بر تعلیم و تربیت و مدرسه حاکم شده و به جای مدرسه‌سالاری، وزارت‌سالاری راه انداخته است که این تصدی‌گری و تمرکزگرایی شدید در سیستم از موانع اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز بوده است (قجری و همکاران، ۱۳۹۹).

این مشکلات موجود در نظام آموزش و پرورش در دنیای امروز که همه چیز به سرعت در حال تغییر و تحول است (هاشمی و همکاران، ۱۴۰۱)، نشان از این دارد که نظام تعلیم و تربیت ما نظامی معیوب است و اگر خودش را در بافت جدید پیدا نکند، بافت جدید، بیرون نظام رسمی شکل خواهد گرفت و نظام رسمی مجبور خواهد بود، برای ادامه‌ی حیات، خودش را در این بافت شکل گرفته با پذیرش قواعد آن به زور جا کند (مجیدی، ۱۳۹۹).

بنابراین، تحولی که در تعلیم و تربیت باید به وقع بپیوندد، تحول نوع حکمرانی و بافت نظام‌های حاکمیتی و نهادها، در فضای جدید و آینده است (مجیدی، ۱۳۹۹)؛ ارتقای حکمرانی آموزش و پرورش به مثابه مهم‌ترین نهاد تربیت نیروی انسانی و مولد و سرمایه اجتماعی و عهده‌دار اجرای سیاست‌های مصوب و هدایت و نظارت بر آن به عنوان امر حاکمیتی با توسعه همکاری دستگاه‌ها یک ضرورت ملی است (منبئی و همکاران، ۱۳۹۸) و برای پی‌ریزی تحولی بنیادین در آموزش و پرورش کشور، عزم ملی و هم‌راستا شدن عناصر فعال در حوزه آموزش و پرورش امری اجتناب‌ناپذیر است (بیات، ۱۴۰۰).

با این حال بررسی پژوهش‌های انجام شده، نشان می‌دهد که ابعاد و مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای به طور نظام‌مند احصا نشده و همانطور که محققان نیز اشاره می‌کنند، ادبیات حکمرانی شبکه‌ای، هنوز پراکنده، بخشی و مبتنی بر مسائل است و یک چارچوب

¹⁹ -Tenbensenl & Silwal

کلی برای تحلیل جامع دانش انباشته وجود ندارد (مولین و مازلا^{۲۰}، ۲۰۱۶)؛ افزایش توجه پژوهشگران سازمانی به شبکه‌ها با «افزایش متناظر ابهامات، انتقادهای و مناقشه‌ها» همراه شده است (مورتی، ۲۰۱۷/ ۱۴۰۱) و این موضوع به ویژه در پژوهش‌های داخلی دارای خلأ بیشتری نیز است. در حالی که طراحی یک چارچوب کلی برای تحلیل، می‌تواند در بهره‌گیری از آن برای طراحی و اجرای الگوهای بومی نیز مؤثر باشد.

آلتريشتر^{۲۱} (۲۰۱۰) مهم‌ترین عنصر در استراتژی مطالعات حکمرانی را گفتمان در جامعه محققین می‌داند که خطوط مختلف استدلال را به هم مرتبط و گردآوری می‌کند تا گام به گام به تصویر جامع‌تری از این تغییرات در اداره سیستم آموزشی برسد (آلتريشتر، ۲۰۱۰)؛ بنابراین می‌توان انجام یک مرور نظام‌مند روی پژوهش‌های صورت گرفته به منظور کاهش خلأ مذکور برای بهره‌مندی در نظام آموزشی کشور می‌تواند کمک‌کننده باشد.

بر این اساس، به منظور بهره‌مندی از رویکردهای جدید حکمرانی در نظام آموزش و پرورش ایران برای ارتقای آن و با توجه به مشکلات موجود ذکر شده در حوزه حکمرانی آموزش و پرورش، این پژوهش بر آن بود تا با شناسایی مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای در نظام آموزش و پرورش، امکان بهره‌گیری از تحقیقات جهانی در این عرصه را برای کشور ایران فراهم آورد. لذا هدف اصلی این پژوهش «شناسایی مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای در نظام آموزش و پرورش» تعیین شد.

روش پژوهش

روش این پژوهش، بررسی اسنادی بود که با استفاده از شیوه «مرور نظام‌مند^{۲۲}» براساس پروتکل کوکران، انجام شد. از خصوصیات اصلی مرور نظام‌مند این است که پایایی بالایی دارد، یعنی تکرارپذیر است و در چند مرحله براساس پروتکل انجام می‌شود. این شیوه در ابتدا گسترده است و حساسیت بالایی دارد و در مراحل آخر اختصاصی می‌شود. همچنین این روش مطالعه، ابزاری قوی برای مطالعه و تشخیص همه‌جانبه و تحلیل مطالعات مرتبط برای پاسخ‌گویی به سؤالات پژوهش مورد نظر است (ابوالحسنی و همکاران، ۱۴۰۰).

در این پژوهش، مرور نظام‌مند روی پژوهش‌هایی انجام گرفت که درباره حکمرانی شبکه‌ای در آموزش و پرورش متمرکز بودند با استفاده از این روش، یک بررسی منظم در ترکیب کردن قطعات گسسته موجود در تحقیقات مرتبط انجام پذیرفت و این امکان را فراهم ساخت تا پژوهشگران نمایی کلی از موضوع، برای پاسخ‌گویی به سؤال پژوهش، ترسیم نمایند. در جستجوی منابع و پژوهش‌ها، هم پژوهش‌های کمی و هم کیفی مورد نظر بود و هر کدام از مواردی که می‌توانست در تعیین مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای، کمک‌کننده باشد، مورد استفاده در تحلیل‌ها قرار گرفت. بر این اساس، پژوهش با توجه به معیارهای ارائه شده توسط کوکران^{۲۳} در پروتکل انجام مرور نظام‌مند به شرح مراحل زیر انجام پذیرفت:

گام اول- تعریف سؤالات: در گام اول براساس مسئله‌ی پژوهش، سؤالات مشخص می‌شود؛ در این پژوهش سؤال آن است که مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای در آموزش و پرورش شامل چه مواردی است؟

گام دوم - مکان‌یابی و انتخاب مطالعات^{۲۴}: در این گام با استفاده از جستجوهای دقیق با استفاده از کلمات کلیدی و مرتبط به موضوع، پژوهش‌های انجام شده استخراج می‌شود (هیگینز^{۲۵}، ۲۰۰۶). بنابراین در این پژوهش نیز با کلیدواژه‌های مختلفی مانند حکمرانی آموزش و پرورش، حکمرانی شبکه‌ای آموزش و پرورش، حکمرانی شبکه‌ای، معادل‌های انگلیسی آن‌ها و همچنین با استفاده از دستورات مختلفی از ترکیب این کلیدواژه‌ها مانند «و^{۲۶}»، «یا^{۲۷}»، «+» و برای یافتن کتب مرتبط از دستور «کتاب^{۲۸}» به

²⁰ Molin & Masella

²¹ Altrichter

²² Systematic review

²³ Cochrane

²⁴ Locating and selecting studies

²⁵ Higgins

²⁶ And (&)

²⁷ OR

²⁸ book

همراه کلیدواژه‌ها در پایگاه‌های داده‌های مختلف فارسی مانند نورمگز، مگیران، سایسنس دایرکت، ایرانداک، جهاد دانشگاهی^{۲۹}، سیویلیکا، پرتال جامع علوم انسانی، علم‌نت، و انگلیسی مانند ریسرچ گیت^{۳۰}، وب آو ساینس^{۳۱}، اسکوپوس^{۳۲}، جستجو به عمل آمد و جهت ایجاد اطمینان از احصای منابع مرتبط در موتور جستجوی گوگل اسکالر، بررسی انجام و پژوهش‌های انجام شده در موضوع مورد پژوهش، در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۳ استخراج شد. این بازه زمانی از آن جهت مورد بررسی قرار گرفت که در سال‌های منتج به سال ۲۰۰۰، دغدغه علوم سیاسی و مدیریت عمومی متوجه مسئله قدرت شد که آن را در فضای مفهومی حکمرانی شبکه‌ای جستجو می‌کردند (غلامپور آهنگر و خواجه‌نائینی، ۱۳۹۵) و تحقیقات مربوط به حکمرانی شبکه‌ای تقریباً از این زمان قوت گرفته است؛ همچنین پایان سال ۲۰۲۳ زمان جستجوی منابع برای انجام این پژوهش بود. در این گام تعداد زیادی مطالعات با استفاده از جستجو، بدست آمد که در گام‌های بعدی مورد بررسی دقیق و پالایش قرار گرفت.

گام سوم- ارزیابی کیفیت مطالعات^{۳۳}: در این مرحله، باید مشخص شود کدامیک از تحقیقات برای انجام کار، دارای شرایط ورود به تحقیق است (هیگینز، ۲۰۰۶). بنابراین، تمام نتایج به دست آمده در مرحله قبل، در گام حاضر به دقت مورد بررسی قرار گرفت، تا مطالعاتی وارد بررسی و پژوهش شود که مناسب باشند و معیارهای ورود به مطالعه را داشته باشند که این معیار شامل دربرداشتن مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای بود. بر این اساس، پژوهش‌های جستجو شده، ابتدا از نظر عنوان، سپس چکیده و در آخر محتوای کامل، مورد بررسی قرار گرفت و در نهایت، پژوهش‌هایی که مناسب تشخیص داده شد، انتخاب شد که مجموعاً شامل ۲۶ مقاله بود.

گام چهارم- جمع‌آوری داده‌ها^{۳۴}: در این گام بایستی مشخص شود چه داده‌هایی از کل داده‌های موجود در پژوهش‌ها مدنظر است و باید از آن‌ها استخراج شود (هیگینز، ۲۰۰۶). این گام با مطالعه متن کامل پژوهش‌ها و استخراج مطالب مفید و مرتبط آن‌ها انجام پذیرفت. متن کامل پژوهش‌ها به دقت مطالعه شد و محتواهایی که نشان‌دهنده مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای بود، استخراج شد.

گام پنجم- تجزیه و تحلیل و ارائه نتایج^{۳۵}: اطلاعات استخراج شده از گام قبل در جداولی ارائه و با تجزیه و تحلیل دقیق آن‌ها، پاسخ مورد نظر در سؤال پژوهش مشخص شد. برای این کار از روش تحلیل مضمون بهره گرفته شد و بخش‌های مرتبط از منابع استخراج شده و مضامین مشخص شد؛ بدین ترتیب که ابتدا از بخش‌های مختلف منابع مورد استفاده، مطالب مربوط مشخص شده و از بررسی و تحلیل آن‌ها مضامین پایه‌ای استخراج گردید؛ سپس با در کنار هم قرار دادن و بررسی دقیق مضامین پایه‌ای، مضامین سازمان‌دهنده مشخص شد که این مضامین به عنوان مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای مورد نظر این پژوهش، ارائه شد.

همچنین به منظور اعتباریابی نتایج حاصل از تحلیل متون و مضامین استخراج شده، این موارد توسط اعضای تیم پژوهش مورد بررسی قرار گرفت که توافق بین اعضای تیم برای مضامین، به منظور تأیید نتایج مورد استفاده قرار گرفت.

گام ششم: تفسیر نتایج^{۳۶}: در این مرحله تفسیر یافته‌های حاصل از مراحل قبل و جمع‌بندی نهایی انجام می‌پذیرد (هیگینز، ۲۰۰۶).

یافته‌ها

براساس گام‌های طی شده در پژوهش و پس از جستجو و مرور مطالعات، تشخیص متون مناسب و استخراج اطلاعات از آن‌ها با استفاده از روش تحلیل مضمون، نتایج تجزیه و تحلیل شد و بر این اساس یافته‌های پژوهش، مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای برای نظام آموزش و پرورش بدست آمد که در ادامه اهم مواردی که در شناسایی مؤلفه‌های مورد استفاده قرار گرفت، در قالب جداول یافته‌ها، ارائه شده است:

جدول ۱. مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای در نظام آموزش و پرورش

²⁹SID

³⁰ ResearchGate

³¹ web of science

³² Scopus

³³Quality assessment of studies

³⁴Collecting data

³⁵Analysing and presenting results

³⁶Interpreting results

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه‌ای	متن	پژوهشگران	کد منابع
بازیگران متعدد	درگیر کردن بازیگران حاشیه‌ای	این مطالعه ظهور و توسعه حکمرانی شبکه‌ای را در سیستم آموزشی چین از اواسط دهه ۱۹۸۰ نشان می‌دهد که به تنوع بازیگران یعنی دولت‌های محلی، مدارس و نیروهای اجتماعی برای کمک به رهبری، مدیریت و ارائه آموزش اشاره دارد. همچنین نشان می‌دهد که چگونه دولت مرکزی این بازیگران حاشیه‌ای را در حکمرانی آموزش و پرورش (به ویژه آموزش پایه) درگیر کرده و روابط خود با آنها را از سال ۱۹۸۵ تا ۲۰۲۰ تنظیم می‌کند.	تائو (۲۰۲۲)	۲
			داون و سیمینو ^{۳۷} (۲۰۰۵)	۲۶
			آلتریشتر (۲۰۱۰)	۲۷
			بور ^{۳۸} (۱۳۹۷/۲۰۱۲)	۱۹
بازیگران متعدد	شبکه‌های متعدد و متکثر بازیگران	شبکه‌های متعدد متشکل از بخش‌های عمومی، خصوصی و جامعه مدنی؛ حالت متکثر	هیلدرث ^{۳۹} (۲۰۲۱)	۸
			مولین و مازلا (۲۰۱۶)	۱۷
			بور (۱۳۹۷/۲۰۱۲)	۱۹
بازیگران متعدد	بهره‌گیری از ظرفیت‌های مختلف	ضرورت بهره‌گیری از توان و ظرفیت‌های موجود در بخش‌های غیردولتی ضرورت تعامل میان همه بازیگران برای حل مسائل	رشیدی و همکاران، (۲۰۲۱)	۹
			پروان و کنیس (۲۰۰۸)	۲۴
			وانگ و ران ^{۴۰} (۲۰۲۳)	۱
بازیگران متعدد	انواع بازیگران شبکه	بازیگران شبکه شامل دولت، بخش خصوصی، نهادهای مدنی و مردم از مؤلفه‌های شناسایی شده در طراحی شبکه هستند.	دقتی و همکاران (۱۳۹۸)	۱۳
			تائو (۲۰۲۲)	۲
			داون و سیمینو (۲۰۰۵)	۲۶
			آلتریشتر (۲۰۱۰)	۲۷
بازیگران متعدد	بازیگران جدید	ما می‌توانیم شواهدی از بازیگران جدید ببینیم که گاهی سیاست‌ها را هدایت می‌کنند، مسیرها را تعیین می‌کنند و بر شرایط تأثیر می‌گذارند، در حالی که در گذشته حکومت و تنها چند شریک کلیدی بودند.	بور (۱۳۹۷/۲۰۱۲)	۱۹
			ویتی و ویسی ^{۴۱} (۲۰۱۶)	۱۴
			پروان و کنیس (۲۰۰۸)	۲۴
			دقتی و همکاران (۱۳۹۸)	۱۳

³⁷Daun & Siminou

³⁸ Bevir

³⁹ Hildreth

⁴⁰ Wang & Ran

⁴¹Whitty & Wisby

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه‌ای	متن	پژوهشگران	کد منابع
شرایط شروع	وضعیت اجماع هدف	اقدام جمعی به منظور دستیابی به اهداف مشترک	تورفینگ و تریانتافیلو ^{۴۲} (۲۰۱۶)	۱۵
			ویلیامز ^{۴۳} و همکاران (۲۰۲۱)	۱۰
			وانگ و ران (۲۰۲۳)	۱
شرایط شروع	وضعیت اجماع هدف	هم‌آفرینی خط‌مشی‌ها و تولید و ارائه خدمات <u>مشترک</u> ، توسط کنشگران دولتی و غیردولتی	ویلیامز و همکاران (۲۰۲۱)	۱۰
			تورفینگ و تریانتافیلو (۲۰۱۶)	۱۵
			وانگ و ران (۲۰۲۳)	۱
شرایط شروع	وضعیت رهبری، اعتماد، مسئولیت‌پذیری، همکاری	وابستگی به منابع، رهبری، اعتماد، قدرت، مسئولیت‌پذیری و عملکرد شبکه/همکاری	وانگ و ران (۲۰۲۳)	۱
			مولین و مازلا (۲۰۱۶)	۱۷
			بوزمایر و ووسیک ^{۴۴} (۲۰۱۵)	۱۸
			دقتی و همکاران (۱۳۹۸)	۱۳
شرایط شروع	وضعیت اندازه، تنوع	حکمرانی شبکه‌ای به عناصر ساختاری/ویژگی شبکه (مانند ساختار شبکه، اندازه شبکه، سن شبکه، روابط شبکه و تنوع شبکه)، توسعه شبکه و استراتژی مدیریت شبکه توجه می‌کند	وانگ و ران (۲۰۲۳)	۱
			دقتی و همکاران (۱۳۹۸)	۱۳
			پروان و کنیس (۲۰۰۸)	۲۴
			بوزمایر و ووسیک (۲۰۱۵)	۱۸
			مولین و مازلا (۲۰۱۶)	۱۷
شرایط شروع	وضعیت شایستگی مورد نیاز	نحوه تعامل دولت‌های محلی با مدارس با توجه به شرایطی مانند میزانی آمادگی و توانایی مدارس برای تغییر (به ویژه تجربه و تخصص مدیر و معلمان) مشخص می‌شود.	تائو و لیو ^{۴۵} (۲۰۲۲)	۴
			وانگ و ران (۲۰۲۳)	۱
شرایط شروع	وضعیت اندازه و تنوع شبکه	ویژگی‌های شبکه از نظر اندازه، مرز، عدم تمرکز، کارکرد، قدمت، دامنه، چارچوب ساختاری، تراکم و فرهنگ حاکم از موارد مورد توجه در طراحی شبکه شناسایی شد.	دقتی و همکاران (۱۳۹۸)	۱۳
			پروان و کنیس	۲۴
			(۲۰۰۸)	۱۸

⁴² Torfing & Triantafillou

⁴³ Williams

⁴⁴ Busemeyer & Vossiek

⁴⁵ Tao & Liu

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه‌ای	متن	پژوهشگران	کد منابع
		همچنین بستر زمینه‌ای شکل‌گیری شبکه‌ای از نظر مالی و اقتصادی، سیاسی و قانونی، اجتماعی و فرهنگی و فناورانه در این پژوهش شناسایی شد که باید در طراحی مورد نظر قرار گیرد.	بوزمایر و ووسیک (۲۰۱۵) مولین و مازلا (۲۰۱۶)	۱۷
شرایط شروع	وضعیت اعتماد، اندازه، رهبری، تعهد، تعبیه، توافق هدف	انتخاب شکلی از حکمرانی شبکه‌ای تحت تأثیر مجموعه‌ای از شرایط شروع است. این شرایط شروع که اغلب به صورت پراکنده در ادبیات توصیف می‌شوند، شش دسته است: اعتماد، اندازه، توافق هدف، اقدام و انگیزه مشترک، رهبری و تعهد، تعبیه، تنوع.	مولین و مازلا (۲۰۱۶) بوزمایر و ووسیک (۲۰۱۵) دقتی و همکاران (۱۳۹۸)	۱۷ ۱۸ ۱۳
شرایط شروع	وضعیت رهبری، اعتماد، اجماع هدف، تنوع	رهبری سیاسی و حمایت رئیس دولت محلی، به ویژه در شرایط بحرانی، نقش مهمی ایفا می‌کند. عوامل دیگر، شرایط پیشینه اجتماعی-اقتصادی محلی، ظرفیت‌های مالی و اداری، تجارب قبلی در زمینه نظارت و مدیریت آموزشی، وجود فرهنگ همکاری و تفاوت در ساختارها و نهادهای سیاسی در سطح شهرداری بود.	بوزمایر و ووسیک (۲۰۱۵) مولین و مازلا (۲۰۱۶) دقتی و همکاران (۱۳۹۸)	۱۸ ۱۷ ۱۳
شرایط شروع	وضعیت اعتماد، اندازه، اجماع هدف، شایستگی	اعتماد، اندازه (تعداد اعضای شبکه)، توافق بر سر هدف و ماهیت فعالیت مد نظر (به طور خاص، نیاز به شایستگی‌های در سطح شبکه از عوامل تعیین کننده شکل حکمرانی شبکه‌ای است.	پروان و کنیس (۲۰۰۸) بوزمایر و ووسیک (۲۰۱۵) مولین و مازلا (۲۰۱۶)	۲۴ ۱۸ ۱۷
چالش	تمرکز بر روابط و بی‌ثباتی	حکمرانی شبکه‌ای بر روابط متمرکز است	کاپوکو و هو (۲۰۲۰) بور (۱۳۹۷/۲۰۱۲) پروان و کنیس (۲۰۰۸)	۱۲ ۱۹ ۲۴
چالش	بی‌ثباتی	یکی از انتقادات بی‌ثباتی شبکه‌هاست. در این زمینه برخی پژوهشگران معتقدند نمی‌توان اعتماد را تنها عنصر مناسب و کافی برای جلوگیری از رفتار فرصت‌طلبانه نقش‌آفرینان که حتی گاه به تضعیف شبکه منجر می‌شود دانست	بور (۱۳۹۷/۲۰۱۲) کاپوکو و هو (۲۰۲۰) پروان و کنیس (۲۰۰۸)	۱۹ ۱۲ ۲۴
چالش	انعطاف‌ناپذیری	برای ایجاد تغییر در شبکه باید تمام نقش‌آفرینان موافق باشند	بور (۱۳۹۷/۲۰۱۲)	۱۹
چالش	عدم پاسخگویی به دلیل کمبود نظارت	نگرانی مداوم وجود اختلافات رو به رشد بین محلات با توجه به ظرفیت‌های آنها برای نظارت و مدیریت آموزشی است	بوزمایر و ووسیک (۲۰۱۵) غلامپور آهنگر و خواجه‌نایینی (۱۳۹۵) بور (۱۳۹۷/۲۰۱۲)	۱۸ ۱۹ ۱۶

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه‌ای	متن	پژوهشگران	کد منابع
چالش	عدم پاسخ‌گویی مناسب	ابزارهای حکمرانی شبکه‌ای زمینه مناسبی را برای پاسخ‌گویی فراهم نمی‌آورند سیاست اجتناب از سرزنش وجود دارد	غلامپور آهنگر و خواجانه‌نایینی (۱۳۹۵)	۱۶
			بوزمایر و ووسیک (۲۰۱۵)	۱۸
			بور (۱۳۹۷/۲۰۱۲)	۱۹
چالش‌ها	کاهش هماهنگی و کنترل	روبرویی با چالش‌های مشترک ارتباطی و هماهنگی در همکاری‌ها حکمرانی شبکه‌ای شامل ساختارهای حکومتی رسمی و غیررسمی است.	کاپوکو و هو (۲۰۲۰)	۱۲
			بوزمایر و ووسیک (۲۰۱۵)	۱۸
			بور (۱۳۹۷/۲۰۱۲)	۱۹
چالش	کاهش هماهنگی و کنترل	نگرانی مداوم وجود اختلافات رو به رشد بین محلات با توجه به ظرفیت‌های آنها برای نظارت و مدیریت آموزشی است	بوزمایر و ووسیک (۲۰۱۵)	۱۸
			کاپوکو و هو (۲۰۲۰)	۱۲
			بور (۱۳۹۷/۲۰۱۲)	۱۹
چالش	کاهش هماهنگی و کنترل	پیچیدگی شبکه‌ها باعث کاهش هماهنگی و کنترل می‌شود. بسیاری از شبکه‌ها مرکز جهت‌دهی قدرتمندی ندارند و در نتیجه ممکن است از هم گسسته شوند	بور (۱۳۹۷/۲۰۱۲)	۱۹
			بوزمایر و ووسیک (۲۰۱۵)	۱۸
			کاپوکو و هو (۲۰۲۰)	۱۲
چالش	ساده‌سازی نقش دولت	دولت انحصار خود را در عرصه‌های حکمرانی عمومی و ختم‌شده‌ی گذاری از دست داده و در نتیجه، تنها باید به صورت «نیمه‌حاکم» در نظر گرفته شود.	آنسل ^{۴۶} و تورفینگ (۲۰۲۲)	۵
چالش	تهی کردن دولت	حکمرانی شبکه‌ای حکومت را از درون تخلیه کرده‌اند. حکمرانی جدید را بایستی نه به منزله ابزاری برای تضعیف حکومت، بلکه به منزله راهی برای غلبه بر ضعف حکومت تلقی کرد.	بور (۱۳۹۷/۲۰۱۲)	۱۹
			گودوین و گریکس ^{۴۷} (۲۰۱۱)	۲۰
			چان ^{۴۸} (۲۰۱۱)	۲۱
چالش	ساده‌سازی نقش دولت	گودوین و گریکس روایت خطی تغییر از سلسله مراتب به حکمرانی شبکه‌ای را رد می‌کنند و استدلال می‌کنند که شکل حکمرانی جدید در این بخش‌ها وجود دارد، اما تنها به عنوان عنصری از استراتژی دولتی که تاثیر آن کاهش استقلال و افزایش وابستگی به مرکز در بین بازیگران خارج از هسته اصلی است.	گودوین و گریکس (۲۰۱۱)	۲۰
			بور (۱۳۹۷/۲۰۱۲)	۱۹
			چان (۲۰۱۱)	۲۱
چالش	ساده‌سازی نقش دولت	برخی از ایده‌ها مانند "دولت توخالی" رودز ممکن است در چین مناسب نباشند زیرا نقش حزب کمونیست چین همچنان در	چان (۲۰۱۱)	۲۱
			گودوین و گریکس (۲۰۱۱)	۲۰
				۱۹

⁴⁶Ansell

⁴⁷Goodwin, M., & Grix

⁴⁸Chan

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه‌ای	متن	پژوهشگران	کد منابع
		سیاست مسلط است. هنوز منابع زیادی دارد و طیف وسیعی از اختیارات را برای حفظ نفوذ بر سازمان‌های بخش دولتی دارد	بور (۱۳۹۷/۲۰۱۲) چان (۲۰۱۱)	۲۱
شکل حکمرانی	ساختار شبکه	حکمرانی شبکه‌ای به عناصر ساختاری / ویژگی شبکه (مانند ساختار شبکه، اندازه شبکه، سن شبکه، روابط شبکه و تنوع شبکه)، توسعه شبکه و استراتژی مدیریت شبکه توجه می‌کند.	وانگ و ران (۲۰۲۳)	۱
			ونتاجیاتو و لوبل ^{۴۹} (۲۰۲۲)	۳
			تائو و لیو (۲۰۲۲)	۴
			مولین و مازلا (۲۰۱۶)	۱۷
			پروان و کنیس (۲۰۰۸)	۲۴
شکل حکمرانی	ساختار شبکه	نحوه اداره کردن شبکه و شکل آن از مسائلی است که نیاز به تامل دارد	ونتاجیاتو و لوبل (۲۰۲۲)	۳
			وانگ و ران (۲۰۲۳)	۱
			تائو و لیو (۲۰۲۲)	۴
شکل حکمرانی	ساختار شبکه	دولت‌های محلی نقش‌های متفاوتی را ایفا کرده‌اند - سلطه‌گر، تطبیق‌دهنده و تسهیل‌کننده و اشکال مختلف حکمرانی را ایجاد کرده‌اند.	مولین و مازلا (۲۰۱۶)	۱۷
			تائو و لیو (۲۰۲۲)	۴
			ونتاجیاتو و لوبل (۲۰۲۲)	۳
شکل حکمرانی	سه شکل مختلف	سه شکل از حکمرانی شبکه شناسایی شده است: شکل مشترک، شکل سازمان رهبری و شکل سازمان اداری شبکه	وانگ و ران (۲۰۲۳)	۱
			مولین و مازلا (۲۰۱۶)	۱۷
			پروان و کنیس (۲۰۰۸)	۲۴
شکل حکمرانی	سه شکل آرمانی حکمرانی	به لحاظ نظری سه نوع آرمانی از حکمرانی شبکه‌ای را می‌توان در نظر گرفت	تائو و لیو (۲۰۲۲)	۲۲
			پروان و کنیس (۲۰۰۸)	۲۴
			مولین و مازلا (۲۰۱۶)	۱۷
تنش‌های دوگانه	تنش بین کارایی و اثربخشی	در درون سازمان‌ها، تنش بین کارایی و سایر اهداف، به ویژه اهداف مربوط به سایر معیارهای اثربخشی وجود دارد. به ویژه آنهایی که پیامدهای بلندمدتی دارند که ممکن است در کوتاه مدت ناکارآمد باشند.	تائو و لیو (۲۰۲۲)	۲۲
			پروان و کنیس (۲۰۰۸)	۲۴
			مولین و مازلا (۲۰۱۶)	۱۷

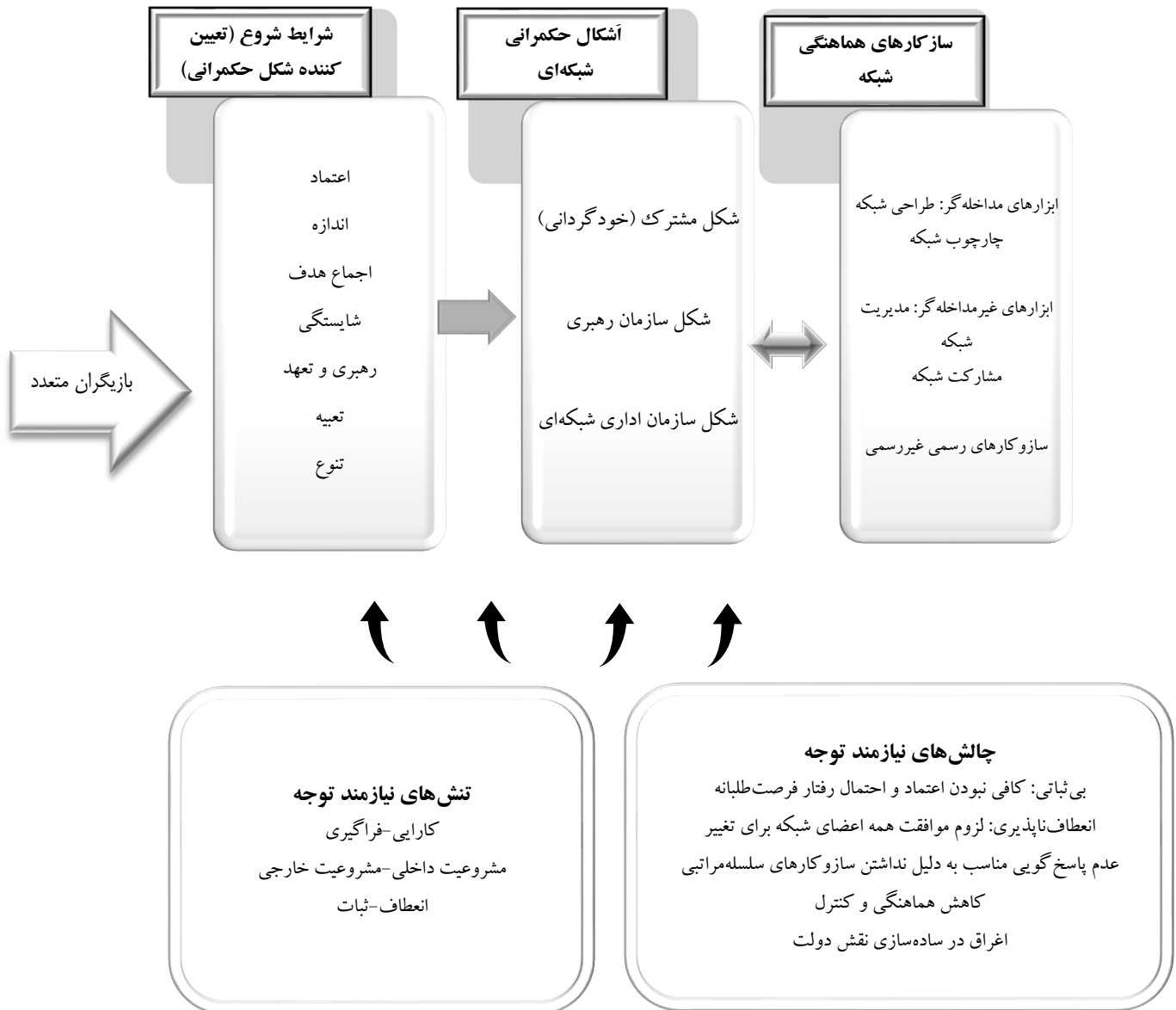
⁴⁹Vantaggiato & Lubell

مضامین پایه‌ای	مضامین سازمان دهنده	متن	پژوهشگران	کد منابع
تنش بین مشروعیت داخلی و خارجی	تنش بین ثبات و انعطاف‌پذیری	ممکن است زیرمجموعه کوچکی از شرکت کنندگان در نهایت بیشتر کار را انجام دهند، که باعث کاهش اشتیاق، افزایش سطح سرخوردگی و تغییر تدریجی به سمت تمرکز بیشتر حکومت شود. یک نگرانی کلیدی برای هر مکانیسم حکمرانی، توسعه مشروعیت داخلی در میان شرکت کنندگان است. از سوی دیگر، هر شکلی از حکمرانی باید پاسخگوی انتظارات خارجی باشد. با انجام کارهایی مانند جذب مشتری، تامین منابع مالی، تعامل با دولت و غیره، حکمرانی شبکه‌ای می‌تواند "چهره" خارجی شبکه را ارائه دهد. گروه‌های بیرونی می‌توانند ببینند که شبکه یک موجودیت خاص خود است و نه صرفاً گروهی از سازمان‌ها که گهگاه دور هم جمع می‌شوند تا در مورد نگرانی‌های مشترک بحث کنند. شبکه‌ها اغلب به‌عنوان شکل‌های سازگار و انعطاف‌پذیر مورد بحث قرار می‌گیرند. این انعطاف‌پذیری آنهاست که به شبکه‌ها برتری نسبت به سلسله‌مراتب می‌دهد، که می‌تواند دست و پا گیر و بوروکراتیک باشد. اما ثبات برای ایجاد پاسخ‌های ثابت به ذینفعان و مدیریت کارآمد شبکه در طول زمان مهم است. بارزترین مکانیسم برای حفظ ثبات، تشکیل یک سلسله‌مراتب رسمی است. با این حال، شبکه‌های حاکم به‌عنوان نهادهای بوروکراتیک به معنای از بین بردن قصد و هدف فرم و همچنین بیگانگی اکثر شرکت کنندگان است.		
مکانیسم ارتباطی رسمی و غیررسمی (غیرمتمرکز) مذاکره	سازکار هماهنگی	در شکل مشترک مشارکت کنندگان شبکه مسئول مدیریت روابط داخلی و خارجی هستند؛ قدرت تصمیم‌گیری (کم و بیش) متقارن است و شبکه به‌طور جمعی به‌عنوان یک واحد عمل می‌کند. حکمرانی می‌تواند از طریق مکانیسم‌های رسمی (مانند جلسات منظم و تعریف شده) یا غیررسمی (مثلاً تلاش‌های خودجوش و ناهماهنگ) رخ دهد.	پروان و کنیس (۲۰۰۸) بال (۲۰۰۸) نجفی و اسماعیلی گیوی (۱۴۰۱)	۲۴ ۲۳ ۷
چارچوب‌بندی شبکه (مذاکره) اعتماد مدیریت شبکه (تسهیل‌گر) توانمندکننده	سازکار هماهنگی	در رویکردهای مدیریت شبکه چون حکومت به سازمان‌های دیگر وابسته است، باید بر مذاکره و اعتماد تکیه کند و باید به‌عنوان یک تسهیل‌کننده یا توانمندکننده عمل کند که باید به تقویت مشارکت با و بین گروه‌های دولتی، داوطلبانه و بخش خصوصی کمک کند	نجفی و اسماعیلی گیوی (۱۴۰۱) پروان و کنیس (۲۰۰۸) بال (۲۰۰۸)	۷ ۲۴ ۲۳
طراحی شبکه چارچوب‌بندی شبکه مدیریت شبکه مشارکت	سازکار هماهنگی	با چهار دسته از ابزارها می‌توان شبکه‌ها را تحت کنترل قرار داد: طراحی، چارچوب‌بندی، مدیریت و مشارکت. این ابزارها را می‌توان به ابزارهای مداخله‌گر و ابزارهای غیرمداخله‌گر دسته‌بندی کرد. طراحی و چارچوب‌بندی شبکه معمولاً ابزارهای غیرمداخله‌گر	سورنسن ^{۵۰} (۲۰۰۶) سورنسن و تورفینگ (۲۰۰۹) تائو (۲۰۲۲)	۲۵ ۲۲ ۲

مضامین پایه‌ای	مضامین	مضامین	پژوهشگران	کد منابع
مضامین سازمان دهنده				
		هستند، زیرا در فاصله‌ای از شرکت کنندگان شبکه اجرا می شوند و با تعریف چارچوب های اقتصادی و سیاسی خاص مرتبط هستند. مدیریت شبکه و مشارکت در عوض ابزارهای مداخله گر هستند، زیرا آنها با تعامل مستقیم با شرکت کنندگان شبکه مشخص می شوند. طراحی شبکه با هدف تأثیرگذاری بر دامنه، ویژگی ها و رویه های سازمانی شبکه ها انجام می شود. از نظر تجربی، شبکه طراحی شده می تواند تشکیل ترتیبات حکمرانی خاص را تشویق کند، قوانین خاصی را برای حذف و شمول تعریف کند و عوامل خاصی را با دادن منابع اضافی به آنها توانمند کند. چارچوب شبکه به طور تجربی با فرمول بندی اهداف سیاسی برای دستیابی، تخصیص منابع، تعریف قوانین قانونی و داستان گویی در مورد مشکلات اجتماعی مرتبط و انتشار بهترین شیوه ها سروکار دارد. هدف مدیریت شبکه کاهش تنش هایی است که ممکن است بین شرکت کنندگان ظاهر شود. مشارکت شبکه با هدف تأثیرگذاری بر دستور کار سیاست ها و طیف وسیعی از گزینه های ممکن در دست دولت ها و خروجی های سیاست مربوط به شبکه ها است مردم محوری شامل ایجاد مهرورزی و دگر دوستی بین مردم، برآوردن نیازهای اساسی مردم، شفافیت و راستی با مردم و چگونگی رفتار با مردم است.	مهدی نژاد نوری و همکاران (۱۴۰۰)	۱۱
ساز کار هماهنگی	مردم محوری		بصیرپور و همکاران (۱۴۰۱)	۶
		از سال ۱۹۸۵ تا ۲۰۰۰ مسئولیت دولت مرکزی برای آموزش ملی به دولت های محلی و حتی در سطح روستا، غیرمتمرکز بود. سیاست ها، اصول و برنامه های کلی در دولت مرکزی تعیین و مسئولیت های دیگر (به ویژه در آموزش پایه) مانند ایجاد و اجرای سیاست ها، قوانین و مقررات و طرح های خاص به دولت های محلی داده شد. در این سال ها سیستم هایی برای ارزیابی و انتصاب (سیستم رتبه بندی حرفه ای) مدیران نیز ایجاد شد. همچنین مکانیسم های تصمیم گیری دموکراتیک از طریق کمیته های مربوط به مدارس ایجاد شد. مشارکت و کنترل مستقیم به کنترل سطح کلان و غیرمستقیم (قوانین و بازرسی؛ ارزیابی براساس نتایج آموزش و یادگیری و رفاه دانش آموزان) تبدیل شد. مدارس غیردولتی زیادی با افزایش اختیارات نیز ایجاد شد. از سال ۲۰۰۰ به دلیل شکاف مالی بین مدارس شهری و روستایی، رفتارهای نامنظم اداره مدرسه و... بوروکراسی و مقررات مشارکت تقویت شد. در سال های بعد، در سال ۲۰۱۲ کنترل سیاسی و اجتماعی و مالی تشدید شد. در سال ۲۰۱۸ تیز یک گروه مرکزی	تائو (۲۰۲۲) سورنسن (۲۰۰۶) سورنسن و تورفینگ (۲۰۰۹)	۲ ۲۵ ۲۲
ساز کار هماهنگی	طراحی شبکه چارچوب بندی شبکه مدیریت شبکه مشارکت ایجاد سازمان پیشرو (متمرکز)			

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه‌ای	متن	پژوهشگران	کد منابع
ساز کار هماهنگی	مدیریت شبکه مشارکت	همه این کشورها عموماً نوع مشابهی از مکانیسم‌های حکمرانی و هدایت را معرفی کرده‌اند: سنجش و ارزیابی از بالا، خودارزیابی در سطح مدرسه، گزارش‌دهی از مدرسه به هیئت‌های حاکمه در سطح محلی و یا گزارش به سطوح بالاتر اداری یا سیاسی.	داون و سیمینو (۲۰۰۵)	۲۶
			تائو و لیو (۲۰۲۲)	۴
			سورنسن (۲۰۰۶)	۲۵
			سورنسن و تورفینگ (۲۰۰۹)	۲۲
ساز کار هماهنگی	مشارکت	مسئولیت‌پذیری در قالب شاخص‌ها و جداول عملکرد، اهرم اصلی (تنها اهرمی) است که مرکز می‌تواند از طریق آن مدارس خودگردان را هدایت و شکل دهد.	ویتنی و ویسبی (۲۰۱۶)	۱۴
			تائو و لیو (۲۰۲۲)	۴
			سورنسن (۲۰۰۶)	۲۵
			سورنسن و تورفینگ (۲۰۰۹)	۲۲

همان‌گونه که ذکر شد، هدف این پژوهش شناسایی مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای برای نظام آموزش و پرورش بود. براساس این هدف، اطلاعات متون استخراج تحلیل مضمون آن‌ها انجام پذیرفت که جدول ۱ حاصل بخشی از نتایج این تحلیل است. به طور خلاصه جدول ۱ نشان می‌دهد که مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای در نظام آموزش و پرورش شامل وجود بازیگران متعدد، شکل حکمرانی شبکه‌ای، چالش‌ها و تنش‌های دوگانه است. در لایه‌ی دیگر، شرایط شروع و سازوکارهای هماهنگی قرار دارند؛ شرایط شروع در تعیین شکل حکمرانی نقش اساسی دارند و به منظور هماهنگی در شبکه، سازوکارهای لازم نیازمند تدبیر و اتخاذ است. نمودار خلاصه شده مربوط به جدول ۱ به شرح شکل ۱ است.

شکل ۱- خلاصه یافته‌های پژوهش

بحث

از تحولات جدی و مهم در حال وقوع در عرصه آموزش و پرورش، تحول نظام حکمرانی است و این در حالی است که اکنون، عموماً حکمرانی با دو رویکرد دولتی شدن و خصوصی سازی در عرصه آموزش و پرورش ظاهر می‌شود. رویکرد دولتی شدن مشکلات و مسائلی چون ناکارآمدی، پرهزینه‌بودن، فساد مالی، رشوه‌خواری و عدم شفافیت را به همراه خواهد داشت و در رویکرد دیگر یعنی خصوصی‌سازی نیز آموزش و پرورش بایستی واگذار شود و در دست غیردولت اداره شود که به نوبه خود موجب نابسامانی و مشکلاتی چون بی‌عدالتی، تبعیض، شکاف اقتصادی و طبقاتی شدن جامعه می‌شود. بنابراین، اگر این امکان فراهم باشد که به سیاستگذاران کشور، پیشنهاد مدیریتی برای تسهیل اداره امور ارائه شود، حکمرانی شبکه‌ای، می‌تواند مناسب باشد؛ چرا که عصر حاضر، عصر مسائل پیچیده، در هم تنیده و یا ارتباطات شبکه‌ای است و برای حل مسائل آن نیاز به توسعه همکاری بین ذی‌نفعان سیستم است. در این

شرایط، سیاست‌گذاری دیگر صرفاً کار دولت‌ها نیست، بلکه در طیف وسیعی از فرایندهای عمومی و خصوصی، رسمی و غیررسمی شبکه‌ای می‌شود (لینگارد و سلار، ۲۰۱۳).

الگوی پیشنهادی برای ارتقای نظام حکمرانی آموزش و پرورش به اقتضای شرایط امروز، الگوی شبکه‌ای است. لیکن، از آنجا که علیرغم توجه جدی ادبیات غربی در سال‌های اخیر به این موضوع که البته آن هم به اذعان خود پژوهشگران غربی، هنوز پراکنده، بخشی و مبتنی بر مسائل است و یک چارچوب کلی برای تحلیل جامع دانش انباشته وجود ندارد (مولین و مازلا، ۲۰۱۶) و افزایش توجه پژوهشگران سازمانی به شبکه‌ها با «افزایش متناظر ابهامات، انتقادات و مناقشه‌ها» همراه شده است (مورتی، ۲۰۱۷/۱۴۰۱)؛ پژوهش‌های بسیار محدودی در این حوزه در کشور به انجام رسیده است، مطالعه حاضر با هدف بررسی مطالعات در این عرصه در جهان انجام پذیرفت، تا با شناسایی مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای برای نظام آموزش و پرورش، بستر و زمینه لازم برای بهره‌مندی از این الگو برای ارتقای حکمرانی آموزش و پرورش در کشور، فراهم شود. بنابراین، پژوهش حاضر، با استفاده از روش مرور نظام‌مند، پژوهش‌های قبلی صورت گرفته را بررسی و مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای در آموزش و پرورش را شناسایی نمود که مدل کلی حاصل از این بررسی در شکل ۲ و توضیحات هر یک از مؤلفه‌ها در ادامه، آمده است.

نظر قرار گرفته و در طراحی الگوی آن بازیگران اصلی حکمرانی شبکه‌ای نظام آموزش و پرورش مشخص شوند. همانگونه که در مقدمه نیز ذکر شد، «یکی از ویژگی‌های منحصر به فرد حکمرانی شبکه‌ای، وجود بازیگران مستقل اما وابسته به یکدیگر» (قیطاسی‌وند و همکاران، ۱۳۹۹)

است. این بازیگران متعدد لازم است براساس «وضعیت و شرایط شروع» موجود در عرصه‌ی موضوع حکمرانی، در یکی از اشکال حکمرانی شبکه‌ای، هماهنگ شوند. بنابراین مؤلفه‌ی دوم و اساسی در حکمرانی شبکه‌ای تعیین شرایط شروع حکمرانی و به تبع این «شرایط شروع» که تعیین‌کننده‌ی شکل حکمرانی هستند، مؤلفه‌ی سوم یعنی «شکل حکمرانی» مشخص می‌شود. به عبارت دیگر، انتخاب شکل حکمرانی شبکه‌ای، تحت تأثیر مجموعه‌ای از شرایط شروع است. بنابراین دو مؤلفه‌ی اساسی که در طراحی و اجرای الگوی حکمرانی شبکه‌ای برای نظام آموزش و پرورش مورد نظر هستند وضعیت و شرایط شروع و شکل حکمرانی هستند. این موارد در پژوهش‌های مختلف به عنوان یکی از ویژگی‌های منحصر به فرد حکمرانی شبکه‌ای در نظر گرفته شده است که همکاری میان بازیگران درون یک ساختار اتفاق می‌افتد. ابتدا که بازیگران به سمت هم می‌آیند این ساختار وجود ندارد که در آن تعاملات رخ دهد، اما زمانی که آن‌ها با یکدیگر تعامل دارند، به تدریج ساختاری توسعه می‌یابد و تعاملات ادامه می‌یابد؛ شرایط شروع تعامل، بر نوع ساختار در حال شکل‌گیری اثرگذار است و هر چه ساختاری با شرایط شروع تناسب بیشتری داشته باشد براساس نظر محققان مختلف از جمله پروان و کنیس (۲۰۰۸) بر اثربخشی حکمرانی مؤثرتر خواهد بود.

ویژگی‌های حکمرانی شبکه‌ای تنش‌های ذاتی و چالش‌هایی را ایجاد می‌کند که نیازمند مدیریت هستند؛ بنابراین مؤلفه‌های مهم دیگر حکمرانی شبکه‌ای شامل «تنش‌های دوگانه»، «چالش‌ها» و «سازکارهای هماهنگی» برای مدیریت آنهاست. شرح مفصل‌تر هر یک از این مؤلفه‌ها در ادامه آمده است.

بازیگران متعدد: جمع‌بندی مرور انجام شده نشان می‌دهد، همان‌گونه که پژوهشگران مختلف اشاره کرده‌اند، از اساسی‌ترین موضوعات مطرح در حکمرانی شبکه‌ای، وجود بازیگران متعدد است. تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پژوهش‌ها این بازیگران را شامل دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی مشخص کرده است. نمونه‌های مختلفی از مستندات در جدول ۱ آمده است که از آن جمله می‌توان به پژوهش تاؤو (۲۰۲۲) و هیلدرث (۲۰۲۱) اشاره نمود.

شکل حکمرانی: با بررسی و تحلیل داده‌های پژوهش‌ها، این نتیجه حاصل شد که اشکال مختلفی برای حکمرانی شبکه‌ای ذکر شده است و به طور کلی و با توجه به مهم‌ترین تحقیقات این عرصه، دو بُعد برای طبقه‌بندی حکمرانی شبکه‌ای می‌توان در نظر گرفت: اول، بعدی که به میزان تمرکز-عدم تمرکز فعالیت‌های شبکه اشاره دارد. دوم، بعدی که به این اشاره دارد که آیا شبکه توسط یک عامل داخلی یا خارجی اداره می‌شود. بر این اساس سه شکل از حکمرانی شبکه‌ای تحت عناوین شکل مشترک، شکل سازمان رهبری و شکل سازمان اداری شبکه شناسایی شده است؛ در شکل مشترک، قدرت تصمیم‌گیری بین شرکت‌کنندگان پخش می‌شود و فعالیت‌های حکمرانی توسط خود شرکت‌کنندگان تعریف و اداره می‌شود؛ قدرت تصمیم‌گیری (کم‌وبیش) متقارن است و شبکه به طور جمعی به عنوان یک واحد عمل می‌کند. شکل سازمان رهبری با حضور یک نهاد اداری داخلی مشخص می‌شود که تمام فعالیت‌ها و تصمیمات حکمرانی در سطح شبکه را اتخاذ می‌کند و فعالیت‌های عملیاتی را به ابتکار آزاد شرکت‌کنندگان واگذار می‌کند؛ نقش آن‌ها می‌تواند توسط خود شرکت‌کنندگان تعیین شود یا اجباری باشد. در نهایت، فرم سازمان اداری نیز با یک بعد کنترل‌شده خارجی و یک بعد واسطه‌ای متمرکز مشخص می‌شود؛ یک نهاد اداری جداگانه به طور خاص در خارج از مرزهای شبکه با وظایف اداره، هماهنگی و حفظ شبکه ایجاد می‌شود. این شکل دارای قدرت کامل تصمیم‌گیری در مورد تمامی فعالیت‌های شبکه، اعم از وظایف استراتژیک و روزمره است. به اذعان بسیاری از پژوهشگران مهم‌ترین پژوهش در این باره، پژوهش پروان و کنیس (۲۰۰۸) است، با

این حال بسیاری دیگر از محققان از جمله مولین و مازلا (۲۰۱۶)، ونتاگاتو و لوبل (۲۰۲۲)، تائو و لیو (۲۰۲۲) به اهمیت مؤلفه شکل و ساختار حکمرانی پرداخته و آن را مطرح نموده‌اند.

شرایط شروع: اشکال حکمرانی که در قسمت قبل توضیح داده شد، در نسبت با شرایط شروع یعنی وضعیت اعتماد میان اعضای شبکه، رهبری، اجماع هدف، اندازه شبکه و تنوع آن مشخص می‌شود. تجزیه و تحلیل مطالعات نشان می‌دهد، هر میزان که اعتماد کمتر، اندازه بزرگتر، تنوع بیشتر، اجماع هدف کمتر و شایستگی مورد نیاز در سطح شبکه بیشتر باشد، نیاز به ایجاد شکل سازمان رهبری و سازمان اداری شبکه‌ای افزایش یافته و از شکل مشارکتی دور می‌شود تا موفقیت شبکه امکانپذیر شود. این وضعیت این شرایط به عنوان مؤلفه‌ی اثرگذاری در حکمرانی شبکه‌ای است که شکل حکمرانی یعنی دیگر مؤلفه‌ی مهم آن را مشخص می‌کند. هر چند محققانی مانند پروان و کنیس (۲۰۰۸) معتقدند ممکن است برخی بدون توجه به این شرایط نیز شکل حکمرانی را مشخص کنند، اما تناسب شرایط با شکل حکمرانی در اثربخشی آن مؤثر خواهد بود و بنابراین توجه به این شرایط مؤلفه‌ی مهمی در حکمرانی شبکه‌ای است.

چالش‌ها و تنش‌های دوگانه: تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پژوهش‌ها، بیانگر وجود چالش‌هایی مانند بی‌ثباتی به دلیل کافی نبودن اعتماد و احتمال رفتار فرصت‌طلبانه، انعطاف‌ناپذیری با توجه به لزوم موافقت همه اعضای شبکه برای تغییر، عدم پاسخ‌گویی مناسب به دلیل نداشتن سازکارهای سلسله‌مراتبی، کاهش هماهنگی و کنترل و اغراق در ساده‌سازی نقش دولت است که لازم است راهکارهای متناظر با هر چالش در اجرای حکمرانی شبکه‌ای مدنظر قرار گیرد؛ این چالش‌ها ناشی از ماهیت شبکه‌ای و منعطف این مدل از حکمرانی است و بنابراین از نظر منتقدان، مطرح شده است، که لازم است در استقرار و اجرای مدل حکمرانی مدنظر قرار گیرد. همچنین تنش‌های کارایی در برابر فراگیری، مشروعیت داخلی در برابر مشروعیت خارجی و انعطاف در برابر ثبات که نیازمند مدیریت است و در طراحی الگوی حکمرانی نیازمند اتخاذ تدابیر لازم است، چرا که اگر در هر یک از تنش‌ها صرفاً به یک سر طیف توجه شود یا ماهیت مدل حکمرانی شبکه‌ای دچار خدشه می‌شود یا مدیریت شبکه با مشکلاتی مواجه می‌شود. بنابراین، به اقتضای سایر شرایط و مؤلفه‌ها، لازم است تدابیر لازم برای توجه به آن‌ها اتخاذ شود. بنابراین دو مؤلفه حکمرانی شبکه‌ای که نیازمند اتخاذ تدبیرند، چالش‌ها و تنش‌های دوگانه ذاتی مربوط به حکمرانی شبکه‌ای است که به دلیل ماهیت این نوع از حکمرانی وجود دارد و لازم است به دقت مورد نظر قرار گیرد. محققان مختلفی از جمله ون دیوژن^{۵۱} و همکاران (۲۰۲۲)، بور (۲۰۱۲/۱۳۹۷)، پروان و کنیس (۲۰۰۸) به این مؤلفه‌ها، توجه داشته‌اند.

سازکارهای هماهنگی میان بازیگران: تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از مرور نظام‌مند پژوهش‌ها، ابزارهای مداخله‌گر (مدیریت و مشارکت شبکه) و غیرمداخله‌گر (طراحی و چارچوب شبکه) را برای مدیریت صحیح شبکه و همچنین کاهش چالش‌ها شناسایی می‌کند. طراحی شبکه با هدف تأثیرگذاری بر دامنه، ویژگی‌ها و رویه‌های سازمانی شبکه‌ها انجام می‌شود. شبکه طراحی شده می‌تواند تشکیل ترتیبات حکمرانی خاص را تشویق کند، قوانین خاصی را برای حذف و شمول تعریف کند و عوامل خاصی را با دادن منابع اضافی به آنها توانمند کند. چارچوب شبکه با فرمول بندی اهداف سیاسی برای دستیابی، تخصیص منابع، تعریف قوانین قانونی و داستان‌گویی در مورد مشکلات اجتماعی مرتبط و انتشار بهترین شیوه‌ها سروکار دارد. هدف مدیریت شبکه کاهش تنش‌هایی است که ممکن است بین شرکت کنندگان ظاهر شود و مشارکت شبکه با هدف تأثیرگذاری بر دستور کار سیاست‌ها و طیف وسیعی از گزینه‌های ممکن در دست دولت‌ها و خروجی‌های سیاست مربوط به شبکه‌ها است. همچنین مکانیسم‌های رسمی و غیررسمی برای ایجاد هماهنگی میان بازیگران در هر یک از اشکال حکمرانی و به اقتضای شرایط و وضعیت شبکه، طراحی و اجرا می‌شود. اتخاذ نکردن سازکارهای لازم برای هماهنگی در حکمرانی شبکه‌ای، عملاً آن را بی‌فایده می‌کند؛ بنابراین مؤلفه‌ی سازکارهای هماهنگی میان بازیگران، موردی است که بر سایر مؤلفه‌ها به شدت تأثیرگذار است. محققان مختلف این مؤلفه را مورد بحث و پژوهش قرار

⁵¹ Duijn

داده‌اند که از جمله می‌توان به تائو (۲۰۲۲)، تائو و لیو (۲۰۲۲)، ویتی و ویسبی (۲۰۱۶)، بال (۲۰۰۸)، نجفی و گیوی (۱۴۰۱)، بصیرپور (۱۴۰۱) و مهدی‌نژاد نوری و همکاران (۱۴۰۰) اشاره نمود.

در مجموع از بررسی و مرور نظام‌مند انجام شده، می‌توان نتیجه گرفت، که مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای در دو لایه کلی قابل تشخیص است. لایه اول شامل بازیگران متعدد (شامل دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی)، شکل حکمرانی شبکه‌ای (شکل مشترک، شکل سازمان رهبری، شکل سازمان اداری شبکه‌ای)، چالش‌ها (بی‌ثباتی، انعطاف‌ناپذیری، عدم پاسخ‌گویی مناسب، کاهش هماهنگی و کنترل و اغراق در ساده‌سازی نقش دولت) و تنش‌های دوگانه (کارایی در برابر فراگیری، مشروعیت داخلی در برابر مشروعیت خارجی و انعطاف در برابر ثبات) است و لایه دوم شامل شرایط شروع (که تعیین کننده شکل حکمرانی در لایه اول است) و سازوکارهای هماهنگی میان بازیگران (که بر تمام تمام مؤلفه‌ها در لایه اول اثرگذار می‌باشد) است. بنابراین در طراحی و اجرای حکمرانی شبکه‌ای نظام آموزش و پرورش بایستی هر یک از این مؤلفه‌ها مورد نظر قرار گیرد و الگو به نحوی ایجاد شود که امکان حضور همه بازیگران در شبکه فراهم شده، شکل مناسب براساس شرایط شروع و وضعیت، مشخص و چالش‌ها و تنش‌ها به بهترین نحو و متناسب با اقتضائات و شرایط مدیریت شود. استفاده از سازوکارهای مختلف هماهنگی میان بازیگران نیز متناسب با مؤلفه‌های لایه اول و مجموع شرایط حکمرانی، نیازمند تعیین و توجه است.

نتیجه‌گیری

بررسی تاریخیچه حکمرانی، به ویژه در نظام آموزش و پرورش با تحولات عصر جدید، حرکت به سوی حکمرانی شبکه‌ای را نشان می‌دهد و پیچیده شدن مسائل مربوط به سیاست‌گذاری، ضرورت بهره‌گیری از توان و ظرفیت‌های موجود در بخش‌های غیردولتی، ضرورت تعامل میان همه بازیگران برای حل مسائل، بالابردن سرعت و کارایی در حل مسائل مهم، افزایش بهره‌وری دستگاه‌های دولتی و کم کردن زمان در تصمیم‌گیری و اتخاذ سیاست از جمله دلایل ضرورت تغییر نحوه حکمرانی است. در حالی که نظام آموزش و پرورش کشور ما در حال دنبال کردن مسیری است که ظاهراً در مرحله‌ی بعدی باید به سوی ساختارهای استانداردتر، منسجم‌تر، متمرکزتر و قانون‌مندتر برود؛ واقعیت این است که مسیر آینده از این راه نمی‌گذرد و اگر نظام رسمی تعلیم و تربیت خودش را در زمینه و شرایط جدید پیدا نکند، این بافت جدید بیرون نظام رسمی شکل خواهد گرفت و نظام رسمی مجبور می‌شود، برای ادامه‌ی حیات، خودش را در این وضعیت شکل گرفته با پذیرش قواعد آن به زور جا کند.

بر این اساس، استفاده از ظرفیت مردم و توجه به مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای برای طراحی الگوی مناسب حکمرانی نظام آموزش و پرورش ضروری است و بایستی آن را نه به منزله ابزاری برای تضعیف حکومت، بلکه به منزله راهی برای غلبه بر ضعف‌ها تلقی کرد تا با فراهم آوردن ابزارهای سیاستی، ظرفیت نقش‌آفرینان بخش عمومی را افزایش دهد و به آنان این امکان را بدهد که فعالیتی کارآمدتر داشته باشند.

بدین منظور، اولین گام شناخت مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای است، که پژوهش حاضر با همین هدف و با استفاده از روش مرور نظام‌مند براساس پروتکل کوکران و بهره‌گیری از تحلیل مضمون منابع یافت شده به این موضوع پرداخت و مؤلفه‌های حکمرانی شبکه‌ای را شناسایی کرد. این مؤلفه‌ها در طراحی و استقرار الگوی حکمرانی شبکه‌ای مناسب برای نظام آموزش و پرورش باید مدنظر قرار گیرد؛ براساس نتایج پژوهش، برای طراحی و استقرار الگوی مذکور بایستی مؤلفه «بازیگران متعدد» با شناسایی بازیگران اصلی نظام حکمرانی آموزش و پرورش ایران، مؤلفه‌ی «شرایط شروع» با بررسی وضعیت هر یک از این شرایط در نظام آموزش و پرورش ایران، مؤلفه‌ی «شکل حکمرانی» با توجه به مؤلفه‌ی قبلی یعنی وضعیت و شرایط، مؤلفه‌ی «چالش‌ها و تنش‌های دوگانه» با توجه به وضعیت آن‌ها در نظام آموزشی کشور و اولویت‌بندی هر یک و مؤلفه‌ی «سازوکارهای هماهنگی» به منظور هماهنگی و مدیریت صحیح شبکه در طراحی الگوی حکمرانی آموزش و پرورش کشور، مورد نظر قرار گیرد.

از آن‌جا که سیستم مدیریت آموزش و پرورش یک کشور به طور جدایی‌ناپذیری با زمینه‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی مرتبط است و باید به تأثیرات اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بر حکمرانی آموزش توجه شود و چون مطالعات موجود فعلی که در مرور نظام‌مند حاصل از این پژوهش نیز مورد بررسی قرار گرفت، عمدتاً بر مذاکره و بافت‌بندی مجدد سیاست‌ها و ایده‌های جهانی در زمینه‌های

محلی تمرکز می‌کنند تا شکل‌گیری و توسعه بومی سیاست‌گذاری و اجرای حکمرانی آموزش، و بیشتر ادبیات ناظر به حکمرانی شبکه‌ای، به دلیل شروع و رواج نئولیبرالیسم بر زمینه‌های غربی متمرکز است که بر حذف کنترل دولت و انتقال مالکیت و دارایی از دولت‌ها به بخش خصوصی تأکید می‌کند، بنابراین، پیشنهاد می‌شود، پژوهش حاضر به عنوان گام اول مد نظر قرار گرفته و براساس مفاهیم و مؤلفه‌های شناسایی شده در آن، متناسب با بوم کشور، الگوی حکمرانی برای نظام آموزش و پرورش طراحی شود. با توجه به این که در کشور ما نظام سیاسی با قالب جمهوری اسلامی، دارای مبانی و اصول بنیادینی است که به نوعی شکل‌دهنده‌ی هویت نظام مدیریت و حکمرانی کشور و رهنمون سیاستگذاران و حکمرانان به سمت افق آینده این مسیر تاریخی محسوب می‌شود و در جای‌جای قانون اساسی، تأکید فراوانی بر نقش و مشارکت مردم شده که نمایانگر وجه جمهوری‌نظام جمهوری اسلامی است، اهمیت و ضرورت نقش مردم در حکمرانی، مورد پذیرش قطعی است؛ اما نحوه و به نوعی الگوی ایفای این نقش، با توجه به اصول بنیادی متفاوت و گاهی متضاد پارادایم توحیدی در برابر پارادایم غربی که مبنای الگوهای رایج حکمرانی است، نیازمند طراحی است که ضرورت پژوهش‌های بعدی در این زمینه، با بهره‌گیری از نتایج به دست آمده پژوهش حاضر و پژوهش‌های مشابه آن را روشن می‌نماید.

منابع

ابوالحسنی، زهرا، دهقانی، مرضیه، جوادی پور، محمد، صالحی، کیوان، و محمدحسینی، نسرین. (۱۴۰۰). تحلیلی بر الگوهای تفکر طراحی و شناسایی نقش و ابعاد آن: مرور نظام‌مند. *نوآوری‌های آموزشی*، ۲۰(۴)، ۳۴-۷.

<https://doi.org/10.22034/jei.2021.242752.1584>

بصیریور، پروین، نادى، محمدعلی، و کریمی، فریبا. (۱۴۰۱). الگوی شبکه‌محور حکمرانی آموزش و پرورش مبتنی بر نهج‌البلاغه. *علوم تربیتی از دیدگاه اسلام*، ۱۰(۱۹)، ۲۶۹-۳۰۲.

<https://doi.org/10.30497/esj.2022.76503>

بیات، موسی. (۱۴۰۰). *آسیب‌شناسی سیاست‌گذاری آموزش و پرورش در قوانین برنامه‌های توسعه و عمرانی ۱۴۰۰-۱۳۳۷*. مرکز

پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی. <https://www.sid.ir/paper/802742/fa>

بور، مارک. (۱۳۹۷). حکمرانی، مقدمه‌ای بسیار کوتاه (ترجمه عرفان مصلح و زهره کریم‌میان). کرگدن. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۲۰۱۲).

حسام، فرحناز، و بیات، موسی. (۱۳۹۶). *الزامات و ضرورت‌های برنامه وزیر پیشنهادی آموزش و پرورش دولت دوازدهم*. مرکز پژوهش‌های

مجلس شورای اسلامی. <https://www.sid.ir/paper/790851/fa>

درویشی، محمدرسول، قایدی، محمدرضا، کشیشیان سیرکی، گارینه، و توحیدفام، محمد. (۱۳۹۹). سیاست‌گذاری آموزش در ایران با توجه به نظریه حکمرانی خوب (مطالعه موردی؛ شاخص اعتماد عمومی). *رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، ۱۱(۴۵)، ۲۸۹-

<https://doi.org/20.1001.1.20086369.1399.11.45.12.9.304>

دقتی، عادل، یعقوبی، نورمحمد، کمالیان، امین رضا، و دهقانی، مسعود. (۱۳۹۸). ارائه الگوی توسعه مرحله‌ای حکمرانی شبکه‌ای با استفاده از رویکرد فراترکیب. *مدیریت دولتی*، ۱۱(۲)، ۲۰۳-۲۳۰.

<https://doi.org/10.22059/jjpa.2019.277187.2501>

شیخ‌الاسلامی، خالد. (۱۳۹۸). حکمرانی در سال ۲۰۳۰: خلاصه‌ای راهبردی از *Belen Abdala, Global* و *Julia Pomares Governance in 2030*. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

<https://www.sid.ir/paper/791676/fa>

غلامپور آهنگر، ابراهیم، و خواجه‌نائینی، علی. (۱۳۹۵). مروری بر مفهوم حکمرانی شبکه‌ای. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

<https://sid.ir/paper/802468/fa>

فاضلی، نعمت‌اله. (۱۳۹۷). آموزش و پرورش و خلیقات ایرانی. در مرتضی نظری (ویرایش)، *مرگ مدرسه؟ گفتارهایی انتقادی در آموزش و پرورش ایران* (صص. ۱۳۳-۱۴۵). مشق شب.

فراستخواه، مقصود. (۱۳۹۷). آموزش و پرورش و خلیقات ایرانی. در مرتضی نظری (ویرایش)، *مرگ مدرسه؟ گفتارهایی انتقادی در آموزش و پرورش ایران* (صص. ۱۴۷-۱۵۷). مشق شب.

قجری، ناصر، مزیدی، محمد، و شمشیری، بابک. (۱۳۹۹). واکاوی و فهم چالش‌ها و موانع عملی پیش‌رو در تحقق سند تحول بنیادین با تمرکز بر زیرنظام‌های اصلی. *پژوهش‌های برنامه درسی/انحمن مطالعات برنامه درسی ایران*، ۱۰(۱)، ۱-۳۳.

https://doi.org/10.22099/jcr_2020_5816

قیطاسی‌وند، فاطمه، شریف‌زاده، فتاح، کاظمیان، غلامرضا، و حسین‌پور، داوود. (۱۳۹۹). طراحی الگوی تدوین خط‌مشی عمومی با رویکرد حکمرانی شبکه‌ای. *سیاست‌گذاری عمومی*، ۶(۱)، ۸۳-۱۰۶.

https://doi.org/10.22059/jppolicy_2020_76990

کاستلز، مانوئل، ویلتز، پیتر، بکسل، گدافل، تالبرگ، یوناس، اوهلین، آندرس، و کاسوویچ، آری. (۱۴۰۰). تحولات حکمرانی در عصر جهانی شدن. (ترجمه مهدی مقدری). *نگاه معاصر*.

کلاین، اریک هانس، و کوپنجن، جوب. (۱۳۹۷). شبکه‌های حکمرانی در بخش عمومی. (ترجمه غلامرضا سلیمی و داوود کریمی‌پور). *دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی*. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۲۰۱۶).

مجیدی، اردوان. (۱۳۹۹). *گذار در بحران: تعلیم و تربیت در گذار به سمت نظام برتر*. خبرگزاری فارس.

ملبوس‌باف، رامین، و عزیزی، فریدون. (۱۳۸۹). مرور سیستماتیک چیست و چگونه نگاشته می‌شود. *پژوهش در پزشکی*، ۳۴(۳)، ۲۰۳-۲۰۷.

<http://pejouhesh.sbmu.ac.ir/article-1-792-fa.html>

منیعی، رضا، سلیمانی، نادر، عباس‌زاده، ناصر، و طباطبایی، سیدموسی. (۱۳۹۸). طراحی و اعتباریابی الگوی حکمرانی تربیتی خوب در نظام آموزشی. *آموزش علوم دریایی*، ۶(۳)، ۱۷-۳۶.

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.25383655.1398.6.3.2.6>

مهدی‌نژاد نوری، محمد، نوروزی، خلیل، و کاظمی شوره، محمدحسین. (۱۴۰۰، ۱۱ مرداد). *شناسایی ابعاد حکمرانی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران* [مقاله ارائه‌شده در کنفرانس]. اولین همایش ملی حکمرانی اسلامی. تهران.

<https://governanceschool.ir/fa/download/category/4>

مورتی، آنا. (۱۴۰۱). سازمان شبکه‌ای: نگاهی از منظر حکمرانی به ساختار، پویایی و عملکرد. (ترجمه محمدمهدی ذوالفقارزاده و زهره کریم‌میان). *دانشگاه تهران*. (تاریخ انتشار به زبان اصلی، ۲۰۱۷).

نجفی رستاقی، حیدر، و اسماعیلی گیوی، محمدرضا. (۱۴۰۱). *حکمرانی: رهیافت‌ها و فناوری‌ها*. دانشگاه تهران.

نصیرناتری، جعفر، خلخالی، علی، شکیبایی، زهره، سلیمانپور، جواد، و کاظم‌پور، اسماعیل. (۱۳۹۹). مفهوم‌سازی حکمرانی خوب در آموزش و پرورش عمومی ایران با رویکرد پدیدارشناسی. *رهیافتی نو در مدیریت آموزشی*، ۱۱(۴۱)، ۱۹۱-۲۰۸.

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.20086369.1399.11.41.9.8>

هاشمی، ملیحه، مرتضوی، مهدی، و رحمانی، حامد. (۱۴۰۰). طراحی مدل اداره آموزش عمومی کشور با رویکرد حکمرانی. *مطالعات مدیریت دولتی ایران*، ۴(۴)، ۹۹-۱۳۰.

https://doi.org/10.22034/jipas_2022_312332_1270

هاشمی، ملیحه، مرتضوی، مهدی، و رحمانی، حامد. (۱۴۰۱). آسیب‌شناسی الگوی حکمرانی آموزش عمومی در ایران. پژوهش‌های مدیریت در ایران، ۲۶(۴)، ۹۹-۱۲۳. https://doi.org/20_1001_1_2322200_1401_26_4_5_8

- Altrichter, H. (2010). Theory and evidence on governance: Conceptual and empirical strategies of research on governance in education. *European Educational Research Journal*, 9(2), 147-158. <https://doi.org/10.2304/eej.2010.9.2.147>
- Ansell, C., & Torfing, J. (Eds.). (2022). *Handbook on theories of governance*. Edward Elgar Publishing.
- Ball, S. J. (2008). New philanthropy, new networks and new governance in education. *Political Studies*, 56(4), 747-765. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2008.00722.x>
- Bogason, P., & Musso, J. A. (2006). The democratic prospects of network governance. *The American Review of Public Administration*, 36(1), 3-18. <https://doi.org/10.1177/0275074005282581>
- Busemeyer, M. R., & Vossiek, J. (2015). Reforming education governance through local capacity-building: A case study of the “Learning Locally” programme in Germany. <https://doi.org/10.1787/5js6bhl2mxjg-en>
- Chan, P. W. K. (2011). Network governance in Chinese educational policy: The case of Harbin state-owned enterprise schools. In J. Wright (Ed.), *AARE 2011 Conference Proceedings* (pp. 1-17). Australian Association for Research in Education.
- Chan, P. W. K. (2019). *Public education reform and network governance: Lessons from Chinese state-owned enterprise schools*. Routledge.
- Daun, H., & Siminou, P. (2005). State, market, and civil forces in the governance of education: The case of Sweden, France, Germany, and the Czech Republic. *European Education*, 37(1), 26-45. <https://doi.org/10.1080/10564934.2005.11042378>
- Goodwin, M., & Grix, J. (2011). Bringing structures back in: The ‘governance narrative’, the ‘decentred approach’ and ‘asymmetrical network governance’ in the education and sport policy communities. *Public Administration*, 89(2), 537-556. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9299.2011.01921.x>
- Higgins, J. P. T., & Green, S. (Eds.). (2006). *Cochrane handbook for systematic reviews of interventions* (Version 4.2.6). John Wiley & Sons, Ltd.

- Hildreth, W. B. (Ed.). (2021). *Handbook of public administration*. Routledge.
- Kapucu, N., & Hu, Q. (2020). *Network governance: Concepts, theories, and applications*. Routledge.
- Lewis, M., & Pettersson Gelande, G. (2009). *Governance in education: Raising performance* (World Bank Human Development Network Working Paper).
<https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1992404>
- Lingard, B., & Sellar, S. (2013). Globalization, edu-business and network governance: The policy sociology of Stephen J. Ball and rethinking education policy analysis. *London Review of Education*, 11(3), 265-280. <https://doi.org/10.1080/14748460.2013.840986>
- McLagan, P., & Nel, C. (1995). *The age of participation: New governance for the workplace and the world*. Berrett-Koehler Publishers.
- Molin, M. D., & Masella, C. (2016). From fragmentation to comprehensiveness in network governance. *Public organization review*, 16(4), 493-508. <https://doi.org/10.1007/s11115-015-0320-4>
- Provan, K. G., & Kenis, P. (2008). Modes of network governance: Structure, management, and effectiveness. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(2), 229-252.
<https://doi.org/10.1093/jopart/mum015>
- Ranson, S. (2008). The changing governance of education. *Educational Management Administration & Leadership*, 36(2), 201-219. <https://doi.org/10.1177/1741143207087773>
- Rashidi, S., Kamani, S. M. H., & Moghali, A. (2021). The effect of network governance on the elements of crisis management during natural disasters in crisis-related organizations of Kohgiluyeh and Boyer-Ahmad Province. *Journal of Housing and Rural Environment*, 40(173), 75-88. <https://doi.org/10.22034/40.173.75>
- Sørensen, E. (2006). Metagovernance: The changing role of politicians in processes of democratic governance. *The American Review of Public Administration*, 36(1), 98-114.
<https://doi.org/10.1177/0275074005282584>
- Sørensen, E., & Torfing, J. (2009). Making governance networks effective and democratic through metagovernance. *Public Administration*, 87(2), 234-258. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9299.2009.01753.x>

- Su, J., & Tsang, K. K. (2023). Reconstruction of modernized education governance: Chinese experiences and future search. *Chinese Education & Society*, 56(3-4), 191-195. <https://doi.org/10.1080/10611932.2023.2265803>
- Tao, Y. (2022). Towards network governance: Educational reforms and governance changes in China (1985–2020). *Asia Pacific Education Review*, 23(3), 375-388. <https://doi.org/10.1007/s12564-021-09704-x>
- Tao, Y., & Liu, S. (2022). Network governance in education: The experiences and struggles of local governments in Chinese school turnaround. *Asia Pacific Journal of Education*, 42(2), 305-319. <https://doi.org/10.1080/02188791.2020.1792828>
- Tenbenschel, T., & Silwal, P. R. (2023). Cultivating health policy capacity through network governance in New Zealand: Learning from divergent stories of policy implementation. *Policy and Society*, 42(1), 49-63. <https://doi.org/10.1093/polsoc/puab020>
- Torfig, J., & Triantafyllou, P. (Eds.). (2016). *Enhancing public innovation by transforming public governance*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781316105337>
- van Duijn, S., Bannink, D., & Ybema, S. (2022). Working toward network governance: Local actors' strategies for navigating tensions in localized health care governance. *Administration & Society*, 54(4), 660-689. <https://doi.org/10.1177/00953997211033818>
- Vantaggiato, F. P., & Lubell, M. (2022). Functional differentiation in governance networks for sea level rise adaptation in the San Francisco Bay Area. *Social Networks*, 75, 16-28. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2022.02.010>
- Wang, H., & Ran, B. (2023). Network governance and collaborative governance: A thematic analysis on their similarities, differences, and entanglements. *Public Management Review*, 25(6), 1187-1211. <https://doi.org/10.1080/14719037.2021.2011389>
- Whitty, G., & Wisby, E. (2016). Education in England—a testbed for network governance? *Oxford Review of Education*, 42(3), 316-329.
- Whitty, G., & Wisby, E. (2019). Education in England—a testbed for network governance?. In J. Furlong, & I. Lunt (Eds.), *Education in a Federal UK* (pp. 68-81). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351244077>

Williams, B. N., Williams, C. J., Bailey, D. E., & Homola, L. (2021). *Race, policing, and public governance: On the other side of now*. Cambridge University Press.

<https://doi.org/10.1017/9781108973199>